

**РОЗБУДОВА ДЕРЖАВИ І ПРАВА:
ПИТАННЯ ТЕОРІЇ ТА КОНСТИТУЦІЙНОЇ ПРАКТИКИ**

ВОЛОХОВ О. С.,

кандидат юридичних наук,
докторант відділу теорії держави і права
(*Інститут держави і права
імені В. М. Корецького
Національної академії наук України*)

УДК 340.13

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.3.1>

**«ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАКОНОДАВСТВА» ТА «ЯКІСТЬ ЗАКОНОДАВСТВА»:
ОКРЕМІ АСПЕКТИ СПІВВІДНОШЕННЯ ТА ЗАСТОСУВАННЯ ПОНЬТЬ**

У статті розглянуто ключові положення понять «якість законодавства» та «ефективність законодавства» в контексті їх співвідношення. У дослідженні поставлено наукову проблему та визначено її актуальність, яка передусім пов'язана з тим, що розуміння співвідношення «ефективності» та «якості» дасть змогу визначити рівень результативності та ефективності законодавства. З'ясовано розуміння «якості» та «ефективності» під різним кутом зору. Наведено та проаналізовано основні визначення науковців різних правових шкіл, щодо з'ясування основних ознак, які притаманні якісному та ефективному законодавству. В тому числі, у науковій статті наведені ознаки якісного закону за висновками дослідження Європейської Комісії у сфері законодавства. Підкреслено проблему фактичної відсутності розмежування зазначених понять, та існування лише доктринального визначення якості та ефективності. Якість законодавства є певним необхідним етапом для досягнення його ефективності. Якісне законодавство характеризується своїми внутрішніми властивостями і характеристиками, які переважно стосуються змісту та особливостей прийняття; вплинути на якість законодавства можливо вдосконалюючи правила нормотворчої техніки. Ефективне законодавство насамперед складається з упорядкованих законів, які формують мету заради якої вони були прийняті та містять дієві механізми для реалізації. Вплинути на ефективність законодавства, можна як в момент формування законодавства, так і на етапі реалізації правових норм, в тому числі в процесі правозастосування. Окреслено потребу у розробці та нормативному закріпленні стандартів якості та ефективності законодавства, оскільки існують лише їх доктринальні визначення, які до того ж не є уніфікованими. Наявність стандарту, як своєрідного взірця, було б мірилом відповідності того чи іншого закону розробленим прикладам/критеріям, яке дасть змогу порівнювати рівень результативності та ефективності законодавства на предмет відповідності цим зразкам. Корисним було б прийняття Кодексу законодавчих стандартів, в якості запозичення європейського досвіду, для визначення умовних «легал» якісного законодавства. Також важливе значення для ефективної реалізації якісних правових норм має науковий супровід законодавчої діяльності та залучення громадськості. Нормативне закріплення критеріїв якості законодавства та його ефективності дозволить на законодавчому рівні підняти питання персональної відповідальності суб'єктів законодавчої ініціативи за внесення та прийняття

неякісних та неефективних законів; оцінити роботу уряду направлену на реалізацію законів.

Ключові слова: ефективність, якість, законотворчість, законодавчий акт, правотворчість, законодавча техніка, правовий стандарт, нормативно-правовий акт.

Volokhov O. S. “Effectiveness of legislation” and “quality of legislation”: aspects of the relationship and the use of these concepts

The article examines the key provisions of the concepts “quality of legislation” and “effectiveness of legislation” in the context of their relationship. The relevance of the study is related to what is considered effective legislation. Effective legislation will first be of high quality and effective the understanding of quality and efficiency from different points of view is clarified. The main definitions of scientists of various legal schools are presented and analyzed, to clarify the main features inherent in high-quality and effective legislation. In addition, the scientific article presents the concept of a quality law according to the conclusions of the European Commission’s research in the field of legislation. The problem of the actual lack of demarcation of these concepts and the existence of only a doctrinal definition of quality and efficiency is emphasized. The quality of legislation is a certain necessary stage for achieving its efficiency. Quality legislation is characterized by its internal structure and characteristics, which mainly relate to the content and features of law-making procedures; it is possible to influence the quality of legislation by improving the rules of the law-making technique. Effective legislation primarily consists of laws that form the purpose for which they were adopted and contain effective mechanisms for implementation. It is possible to influence the efficiency of legislation both at the time of legislation formation and at the stage of implementation of legal norms, including the process of law enforcement. The need for the development and regulatory consolidation of standards of quality and effectiveness of legislation is outlined, since there are only their doctrinal definitions, which are not unified. The existence of a standard, as a kind of model, would be a measure of the compliance of a particular law with the developed examples/criteria, which would make it possible to compare the level of efficiency of the legislation in terms of compliance with these models. It would be useful to adopt the Code of Legislative Standards due to European experience, to define conditional “patterns” of quality legislation. Scientific support of law-making activity and public involvement is also important for the effective implementation of quality legal norms. Normative consolidation of criteria for the quality of legislation and its efficiency will focus attention on issue of personal responsibility of the subjects of the legislative initiative for the introduction and adoption of low-quality and ineffective laws at the legislative level; evaluate the government’s work aimed at implementing laws.

Key words: efficiency, quality, law-making, legislative act, law-making, legislative technique, legal standard, normative-legal act.

Вступ. Як стверджує Х. Ксантакі, визначення якості законодавства є предметом активної дискусії серед вчених, що зумовлено потребою постійного пошуку кращого правового регулювання. Концепція «якісного законодавства» використовується різними дисциплінами та з різним фокусом: юристи говорять про хороші та погані закони, лінгвісти сперечаються про хорошу та погану термінологію, економісти обговорюють ефективність законодавства, а політологи шукають ефективне регулювання [1, с. 45]. Як наслідок, були сформульовані різні підходи та ідеї про те, а що ж вважати якісним та ефективним законодавством. Всі вони єдині в тому, що створення якісного законодавства вважається пріоритетом усіх демократичних урядів світу.

Власне якісний закон є необхідною передумовою ефективного правозастосування, забезпечення правопорядку, розбудови правової держави. Негативні ж наслідки прийняття законодавчого акта неналежної якості можуть бути обтяжливими як для суспільства в цілому, так і для окремих категорій осіб [2, с. 28]. У зв'язку з цим, виникає інтерес до з'ясування сутності понять «якість законодавства» та «ефективність» законодавства». Набуває актуальності питання аспектів співвідношення цих правових категорій, можливість їх розмежування, а також пошук інструментарію за допомогою якого можна досягти або приблизитись до створення якісного та ефективного законодавства. Питання якості та ефективності законодавства залишається надзвичайно важливим, втім більшість науковців не приділяють достатньо уваги розмежуванню цих понять. Під час наукової дискусії про те, що означає якість законодавства, поширилася думка, що якісне законодавство є синонімом ефективного законодавства або ж є його чи не єдиною ознакою. Але ефективність не завжди означає якість закону, а якість часто не призводить до його ефективності. Так, антидемократичне законодавство не є якісним та не відповідає принципу верховенства права; хоча авторитарний режим може приймати відносно ефективні закони, які діють, що звичайно не свідчить про ефективність антидемократичного законодавства, але вже ставить під питання тотожність цих правових категорій.

Ефективність є значно ширшим поняттям ніж якість та дозволяє оцінити властивості законодавства, які останнє набуває і на різних стадіях законодавчого процесу та під час реалізації. Можна говорити про ефективність законодавства на етапі розроблення певних норм та на етапі реалізації. В цьому ж аспекті, якщо говорити про ефективне законодавство, то воно завжди відповідає тим міжнародним стандартам та принципам, які апробовані та визнані цивілізованим та демократичним суспільством та є чинником економічного розвитку суспільства та держави. Якісне законодавство, у свою чергу, може існувати лише у демократичній та правовій державі, де регламентовані законотворчі процеси, зміст і форма проєктів законів повинні відповідати Конституції та Регламенту Уряду; законодавча влада зобов'язана виробляти право через закон [3]. Тобто, близькі за змістом категорії якості та ефективності законодавства не можна вважати ознаками одного ж і того стану розвитку законодавства.

Н.М. Оніщенко, стверджує, що проблематика ефективності та якості законодавства містить наступні теоретичні концепти:

1) розуміння, що ці категорії наукової дійсності є близькими, але не ідентичними поняттями; розгляд і розуміння ефективності як обов'язкового, але не єдиного чинника, показника якості законодавства;

2) визначення якості законодавства, як досягнута *maxima* в конкретних умовах (час, простір) з регулювання суспільних відносин;

3) акцентування на тому, що обов'язковою властивістю «якості» є суспільна користь, пролонгована у часі, що може бути позитивним вектором впливу на постійну стійку тенденцію зміни законодавчих приписів;

4) пропозиція вивчення теоретичної складової якості законодавства з розглядом практичних факторів, зокрема оптимізації, законодавчої діяльності Верховної Ради України (контекст підвищення інституційної спроможності комітетів Верховної Ради України) [4, с. 16].

Як бачимо, розмежовуючи правові категорії якості та ефективності законодавства, а також поглиблюючи знання про них, можна встановити критерії якісного та ефективного законодавства, задля вироблення способів удосконалення законодавчого процесу. Проблема якості та ефективності законодавства розглядалася у роботах вітчизняних та зарубіжних вчених. Осмисленням даного наукового питання займалися такі вчені, як: Берназюк Я.О., Биркович Т.І., Косович В.М., Кравченко М.Г., Ксантакі Х., Манко Р., Мельник А.А., Моусмуті М., Оніщенко Н.М., Осадчук О.П., Пархоменко Н.М., Риндюк В.І., Тимченко Г.В., Шаповал М.І., Флорын Н. та інші. Водночас вказана проблематика потребує більш ґрунтовного дослідження.

Постановка завдання. Мета статті полягає у комплексному дослідженні співвідношення таких категорій як «якість законодавства» та «ефективність законодавства» через призму їх визначення та встановлення критеріїв якісного та ефективного законодавства для вдосконалення законодавчих процедур.

Результати дослідження. Поняття «якість» походить з латинської мови та означає властивість. Спочатку сформувалося визначення якості у філософському сенсі, зокрема перші уявлення про якість були сформовані Арістотелем, Локком та Гегелем. Вивчення категорії «якість» Арістотель починає з визначення «перших» і «других» сутностей. Під «першою» сутністю предмета він розуміє об'єктивну дійсність матеріального світу, технічні характеристики предмета, під «другою» – виявлення корисності цих характеристик у взаємодії з людиною [5, с. 155]. Німецький філософ Гегель розглядав якість як логічну категорію, вбачаючи в ній початковий ступінь пізнання речей та становлення світу [6, с. 359]. Протягом усієї історії розвитку філософії не припинялися спроби знайти загальне визначення поняття «якість».

Якщо звернутися до тлумачного словника української мови, то «якість» визначається як внутрішня визначеність предмета, яка становить специфіку, що відрізняє його від усіх інших; ступінь вартості, цінності, придатності чого-небудь для його використання за призначенням [7, с. 923]. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права визначає «якість» як сукупність характеристик продукції або послуг щодо її здатності задовольнити встановлені і передбачені потреби [8, с. 555].

Якщо ми використовуємо категорію «якість» по відношенню до закону, то «якість законодавства» – це, передусім, сукупність його властивостей, що відрізняє його від інших явищ та виявляє його природу, закономірності розвитку і функціонування. Слушно зауважує А.А. Мельник, наголошуючи на тому, що якщо закон ухвалений, то він повинен «працювати», втілюватися в правовій поведінці громадян і діяльності посадовців, в якій застосовується право. Адже синонім слова «якість» – придатність до чого-небудь. Якщо закон відповідає праву, але непридатний для реалізації, то такий закон не може називатися якісним [9]. Водночас, Х. Ксантакі стверджує, що якість законодавчої бази, і, як наслідок, правотворчості, взагалі не стосується його змісту. Якість законодавства – це ефективність законодавчих положень, яка вимірюється за допомогою здатності законів давати бажані результати правового регулювання [1, с. 45-46].

Н.М. Оніщенко зазначає, що під якістю закону слід розуміти сукупність сутнісних характеристик і здатність закону реально задовольнити суспільні потреби та приватні інтереси. Тобто законодавство не повинно бути формальним і залишатися мертвим, а застосовуватися в реальному житті і врегульовувати актуальні правовідносини [10, с. 19]. На думку Демидової Л.М., якість закону це правовий стандарт, сукупність властивостей, яким притаманна потенційна здатність забезпечити ефективне державне правове регулювання та задовольнити певні інтереси держави й суспільства [11, с. 126]. Досліджуючи якість норм права у своїй докторській дисертації, В.М. Косович визначає якість законодавства як сукупність його позитивних характеристик і можливостей позитивно впливати на суспільні відносини, на конкретних людей, їх групи та й, зрештою, суспільство загалом [12, с. 12].

Р. Манко також вважає, що якість законодавства є ключовим моментом, що визначає його ефективність та залежить від дотримання правил юридичної техніки у правотворчому процесі. На думку вченого, якість законодавства полягає не в (політично визначених) цілях, а в законодавчих засобах їх досягнення (відповідності меті). У такому розумінні якість законодавства охоплює як форму законодавчих актів (відповідність правилам нормативної техніки), так і їх зміст (нормативний зміст). Щоб оцінити якість того чи іншого законодавчого акта, необхідно, перш за все, визначити його цілі [13, с. 540–541].

Що стосується визначення категорії «ефективність» то великий тлумачний словник сучасної української мови визначає поняття «ефективність», як характеристику якого-небудь об'єкта (пристрою, процесу, заходу, виду діяльності), що відображає його суспільну користь, продуктивність та інші позитивні якості [7, с. 358]. Термінологічний тлумачний словник з конституційного права визначає так: «ефективність права – співвідношення фактичних результатів здійснення норми права та декларованої нею мети» [8, с. 222].

В.І. Риндюк стверджує, що «якість законодавства» слід тлумачити як внутрішню специфіку закону, як його характерні властивості (ознаки, риси), що відрізняють якісне законодавство від неякісного. Щодо «ефективності законодавства», то остання є його зовнішньою

характеристикою, що виявляється тільки у процесі його дії, в результаті правового регулювання суспільних відносин результат його впливу (дії) на інші об'єкт [14, с. 84].

Вважаємо, що якість законодавства є передумовою його ефективності. Враховуючи те, що якість це внутрішня характеристика, передусім якісний закон повинен мати свої внутрішні особливості (властивості), а саме: чіткість, точність, недвозначність, зрозумілість, узгодженість, доступність, виконуваність, передбачуваність і послідовність. Ці внутрішні особливості стосуються як положень будь-якого акта (норм права, які у ньому містяться), так і взаємозв'язку такого акта з іншими актами законодавства такої ж юридичної сили [15, с. 12]. Червонюк В.І., до першої групи властивостей якісного законодавства відносить: відповідність закону праву; соціальну справедливість; гуманістичну природу права, відповідність закону моральним основам, відповідність закону об'єктивним тенденціям суспільного розвитку, ресурсна забезпеченість закону. До другої групи властивостей – фундаментальні, основні властивості закону; техніко-юридичні властивості закону [16, с. 491]. У Дослідженні Європейської Комісії «За демократію через право» міститься висновок про те, що поняття «якість закону», зокрема, охоплює такі елементи як: передбачуваність актів права (чи наслідки приписів права є передбачуваними? чи укладено акта права в зрозумілий спосіб? чи вказує нове законодавство чітко на те, що попередньо ухвалене (і яке саме) законодавство скасовано або змінено? чи зміни інкорпоровано до зведеної версії приписів актів права, припустимою для суспільства?); сталість і послідовність приписів права (чи є приписи актів права сталими та послідовними? чи є приписи актів права сталими настільки, що вони зазнають змін лише за належного попередження про це? чи є їх застосування послідовним?) [17].

Кравченко М.Г., називає наступні ознаки якісного закону: 1) адекватне відображення та узгодження в законі прав, свобод та інтересів різних суб'єктів права; 2) адекватний розподіл прав та обов'язків між суб'єктами права за принципом «немає прав без обов'язків»; 3) своєчасність закону та відповідність його рівню розвитку суспільних відносин; 4) оптимальність рішення, що покладено в основу нормативно-правового регулювання; 5) ресурсне забезпечення закону; 6) правильно сформульована мета і завдання закону; 7) правильний вибір методу нормативно-правового регулювання; 8) гарантованість правових можливостей суб'єктів права; 9) дотримання вимог законодавчої техніки при створенні закону [18, с. 12–15].

Якість закону визначається відповідності змісту правового акту його сфері застосування регулювання. Форма нормативно-правового акту, має бути зрозумілою та простою. Правовий акт має бути сформований ясністю мови та структури за дієвістю, результативністю та дієвістю в своїй суті [19]. Моусмуті М, описує якість закону як його вираження або форми, його змісту або суті. Таким чином, головними елементами нормативної якості є ясність тексту (зрозумілість) [20].

Отже «якість законодавства» є показником якості правотворчості, дотримання правил нормотворчої техніки, а отже вказана правова категорія має наступні ознаки:

1. Передбачуваність та чіткість змісту законів (текст нормативних актів має стійкі та зрозумілі терміни, які сприймаються однаково всіма членами суспільства).
2. Відповідність змісту законів рівню розвитку суспільних відносин (закон прийнято своєчасно та не в супереч існуючому правопорядку).
3. Дотримання вимог нормотворчої техніки (закон прийнято із дотриманням регламенту, національних стандартів правотворчості).
4. Відсутність колізій в законодавстві та дотримання чіткої ієрархії (досить часто низьку якість законодавства можна визначити наявністю колізій).
5. Суттєві зміни до законодавства вносяться лише в рамках правової реформи, оголошеної урядом (часті зміни, які фактично служать правками та доопрацюванням існуючого законодавства свідчать про його низьку якість).

Що стосується ознак ефективного законодавства то спираючись на існуючий науковий доробок можна стверджувати, що ефективність передбачає якість та вже досягнутий результат, визначається як рівень задоволення інтересів суб'єктів правових відносин відповідно до загальних принципів права та правової держави [21, с. 44].

Н.М. Пархоменко стверджує, що ефективність законодавства є однією з передумов ефективності правопорядку як двох взаємозалежних явищ. Однак досягти таких цілей можна лише за умови якісного законодавчого масиву. Тому найбільш конструктивним, з огляду на проблеми правореалізації та правового регулювання, є підхід, згідно з яким простежується сутнісна залежність ефективності законодавства від стану його упорядкованості [22, с. 28].

Можна сказати, що ефективність законодавства має наступні ознаки, які відрізняють цю правову категорію від категорії якості законодавства:

1. Упорядкованість та якість всього законодавчого масиву.
2. Відповідність міжнародним стандартам та європейським принципам у сфері правотворчості та правозастосування.
3. Наявність чіткої мети правового регулювання та правових механізмів для її досягнення.
4. Позитивний вплив на економічний та соціальний розвиток суспільства.
5. Теоретичні концепти передбачають можливість виміру ефективності законодавства та визначення певного її рівня (наприклад розподіл на високу ефективність, середню, низьку тощо).

Спираючись на наведені вище ознаки варто зазначити, що якісний закон є актуальним для правовідносин, які існують, законним – тобто відповідає нормам Конституції, визначеним – тобто є зрозумілим для кожного, відповідає загальним принципам права і нормам моралі. Ефективність це співвідношення між тими цілями, для досягнення яких було прийнято закон, і отриманим фактичним результатом дії цього закону [23, с. 37]. Повністю оцінити ефективність законодавства та вказати на рівень цієї ефективності, можливо лише в результаті певного часу його дії на суспільні правовідносини, тобто після реалізації правових норм.

Отже, поняття ефективності і якість законодавства можна співвідносити таким чином:

Якісне законодавство характеризується своїми внутрішніми властивостями і характеристиками, які переважно стосуються змісту та особливостей прийняття; вплинути на якість законодавства можливо вдосконалюючи правила нормотворчої техніки, контролюючи роботу парламенту; тобто вказана категорія перебуває переважно в площині правотворчості; оцінити якість законодавства можна дослідивши його зміст та перевіривши наявність колізій, зрозумілість термінології тощо.

Ефективне законодавство насамперед повинно складатися з упорядкованих законів, які формують мету заради якої вони були прийняті та містять дієві механізми для реалізації. Вплинути на ефективність законодавства, можна як в момент формування законодавства, коригуючи мету та засоби її досягнення тобто покращуючи його якість, так і на етапі реалізації правових норм, в тому числі в процесі правозастосування.

Тому якісне законодавство, яке відповідає принципам права та вимогам правотворчої техніки буде ефективним, якщо останнє переходить в фактичний стан упорядкованості суспільних відносин, визначений метою прийняття того чи іншого нормативно-правового акту [14, с. 87]. В цьому аспекті можна стверджувати, що якість законодавства є певним необхідним етапом для досягнення його ефективності.

Важливим показником якісного законодавства є відсутність потреби у частому внесенні змін до нього. Адже постійні зміни до окремих законів призводять до ситуації, коли текст внесених до нормативного акту змін значно перевищує зміст основного тексту в його початковій редакції, що відображається на його ефективній реалізації.

Цікавим є аналіз Рекомендації Місії Європейського парламенту, викладений у «Дорожній карті щодо внутрішньої реформи та підвищення інституційної спроможності Верховної Ради України», де у розділі 1 «Законодавча спроможність та законотворчий процес у Верховній Раді» зазначено, що «...окремі народні депутати та працівники Апарату звертали увагу Місії на незадовільну якість законопроектів у законодавчому процесі. Часто, законопроекти, ініційовані народними депутатами не відповідають вимогам конституційності, бюджетної нейтральності та узгодженості із зобов'язаннями в рамках Угоди про асоціацію України з ЄС, що, у свою чергу, мало б ставати на заваді їхній реєстрації Апаратом» [24].

Корисним було б запозичення зарубіжного досвіду формування законодавчої техніки в тій мірі, яка є корисною для правової системи України. Важливим також є формування вітчизняних правил правотворчості, зокрема врахування суспільної думки, включаючи позицію наукової спільноти. Так, Палатою громад Великої Британії була опублікована доповідь про забезпечення стандартів якості законодавства, де розглянуто низку різних механізмів щодо вдосконалення законодавства. Палата громад надала ключові рекомендації, а саме: має бути Кодекс законодавчих стандартів для якісного законодавства, який погоджено між парламентом і урядом; має бути Спільний комітет із законодавчих стандартів створений із наглядовою роллю [25].

Усе вищенаведене дає можливість сформулювати наступні узагальнення та **висновки**.

Якість законодавства є певним необхідним етапом для досягнення його ефективності. Якісне законодавство характеризується своїми внутрішніми властивостями і характеристиками, які переважно стосуються змісту та особливостей прийняття; вплинути на якість законодавства можливо вдосконалюючи правила нормотворчої техніки. Ефективне законодавство насамперед складається з упорядкованих законів, які формують мету заради якої вони були прийняті та містять дієві механізми для реалізації. Вплинути на ефективність законодавства, можна як в момент формування законодавства, так і на етапі реалізації правових норм, в тому числі в процесі правозастосування.

Наразі існує нагальна потреба у розробці та нормативному закріпленні стандартів якості та ефективності законодавства, оскільки існують лише їх доктринальні визначення, які до того ж не є уніфікованими. Відсутність чітких нормативно закріплених критеріїв призводить до того, що ефективність та якість входить до кола оціночних категорій, які частіше використовуються у ЗМІ, ніж у нормативних документах. Наявність стандарту, як своєрідного зірця, було б мірилом відповідності того чи іншого закону розробленим прикладам/критеріям, яке дасть змогу порівнювати рівень результативності та ефективності законодавства на предмет відповідності цим зразкам. Корисним було б прийняття Кодексу законодавчих стандартів, в якості запозичення європейського досвіду, для визначення умовних «легал» якісного законодавства. Також важливе значення для ефективної реалізації якісних правових норм має науковий супровід законодавчої діяльності та залучення громадськості. В цьому плані доречно враховувати Думку Місії Європейського парламенту в частині рекомендацій щодо якісного і ефективного законотворення: «...апарат Верховної Ради повинен проводити ґрунтовний аналіз кожного запропонованого законопроекту на предмет уникнення дублювання (або суперечності) з існуючим національним законодавством. У реєстрації повинно бути відмовлено у разі невідповідності законопроекту формі та вимогам, встановленим статтями 90 та 91 Регламенту ВРУ [24].

Крім цього, нормативне закріплення критеріїв якості законодавства та його ефективності дозволить на законодавчому рівні підняти питання персональної відповідальності суб'єктів законодавчої ініціативи за внесення та прийняття неякісних та неефективних законів; оцінити роботу уряду направлену на реалізацію законів.

Список використаних джерел:

1. Xanthaki H. Misconceptions in legislative quality: an enlightened approach to legislative drafting. In: *Oliver-Lalana AD (ed) Conceptions and misconceptions of legislation*. Springer, Cham, 2019, 335 p.
2. Артикуца Н.В. Якість закону як соціальна цінність. Людина і закон: публічно-правовий вимір: *матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «VII Прибузькі юридичні читання»*, 25–26 листопада 2011 року. Миколаїв. 2011. С. 28–30.
3. Ioannis Primpas Effectiveness Does Not Always Equate to Legislative Quality: The Case of the 15th Parliamentary Term in Greece *Statute Law Review*. Volume 44, Issue 1, April 2023. URL: <https://academic.oup.com/slr/article-abstract/44/1/hmad001/7103440?login=false> (дата звернення: 25.04.2024)
4. Оніщенко Н.М., Сунегін С.О. Правова політика: чинники удосконалення законодавства. *Часопис Київського університету права*. 2022/1. С. 13–17.

5. Осадчук О.П. Наукові підходи до визначення поняття «якість». *Наукові праці НУХТ* № 44. 2012 р. С. 155–159.
6. Шаповал М.І. Менеджмент якості. [навч. посібник для студ. юрид. спец. вищ. закл. освіти] Київ. Видавний Дім «Знання». 2003. 475 с.
7. Великий тлумачний словник сучасної української мови [за ред. Бусел В. Т.]. К.: Ірпінь: вид-во «Перун» 2003. 1440 с.
8. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права. / за заг. наук. ред. Л. Р. Наливайко. Київ : «Хай-Тек Пресс». 2016. 628 с.
9. Мельник А. А. Якість як принципова вимога дієвого закону. *Альманах права*. № 3.2012. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/63884/85-Melnik.pdf?sequence=1> (дата звернення: 25.04.2024)
10. Оніщенко Н.М. Гармонізація правової системи України як чинник забезпечення прав, свобод і законних інтересів громадян. *Часопис Хмельницького університету управління та права «Університетські наукові записки»* 2008. № 4 (28). С. 17–24.
11. Демидова Л.М. Щодо критеріїв якості кримінального законодавства (історичний аспект). *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди «Право»*. 2010. № 14. С. 123–130.
12. Косович, В. М. Загальнотеоретичні аспекти удосконалення нормативно-правових актів України : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01. Львів, 2015. 38 с.
13. Rafał Mańko Quality of Legislation Following a Transition from Really Existing Socialism to Capitalism: a Case Study of General Clauses in Polish Private Law *The Quality of Legal Acts and its Importance in Contemporary Legal Space*, 4-5 October, 2012 at the University of Latvia Faculty of Law, Riga.
14. Риндюк В.І. Якість та ефективність законодавства: співвідношення понять. *Правове регулювання економіки*. №17. 2018. С. 80–90.
15. Берназюк Я.О. Особливості застосування критерію «якість закону» під час вирішення публічно-правових спорів. *Право і суспільство*. № 5. 2020. С. 6–14.
16. Червонюк В.І. Якість закону: сучасна концепція та проблеми демократизації. *Юридична техніка*. 2014. № 8. С. 488–503.
17. Мірило правовладдя. Європейська Комісія «За демократію через право» (Венеційська Комісія). Страсбург, 18 березня 2016 року. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2016\)007-ukr](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2016)007-ukr) (дата звернення: 25.04.2024)
18. Кравченко М.Г. Основні ознаки та вимоги до якісного закону *Адміністративне право і процес*. 2013. № 4 (6). С. 4–17.
19. Karpen U. Comparative Law: Perspectives of Legislation. *Legisprudence*. № 6 (2). 2015. P. 149–189.
20. Mousmouti M. Operationalising Quality of Legislation Through the Effectiveness Test. *Legisprudence*. 2012. № 6 (2) URL: <https://www.semanticscholar.org/paper/Operationalising-Quality-of-Legislation-throughtheMousmouti/93015b129206675a00ba5aae4c6c26ea9014c3d8>
21. Тимченко Г.В. Розмежування понять «ефективність законодавства» та «ефективне законодавство». *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Юриспруденція. 2014. Вип. 9-2(1). С. 41–44.
22. Пархоменко Н. М. Упорядкування законодавства як спосіб підвищення його ефективності. *Альманах права*. № 14, 2023. С. 27–33.
23. Биркович Т.І., Кабанець О.С. Ефективне законодавство як умова демократичного розвитку суспільства. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 4. С. 35–39.
24. Доповідь та Дорожня карта щодо внутрішньої реформи та підвищення інституційної спроможності Верховної Ради України, підготовлена Місією Європейського парламенту з оцінки потреб. URL: <http://www.europarl.europa.eu/resources/library/media/20160301RES16508/20160301RES16508.pdf>. (дата звернення: 25.04.2024)
25. First Report «Ensuring standards in the quality of legislation». House of Commons. URL: <https://publications.parliament.uk/pa/cm201314/cmselect/cmpolcon/85/8502.htm> (дата звернення: 25.04.2024)

